

СЧЕТОВОДНИЯТ АНАЛИЗ В ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ – СЪЩЕСТВЕНА ПРЕДПОСТАВКА ЗА ОПТИМИЗИРАНЕ НА ДЕЙНОСТТА

гл. ас. Павлина Петкова Димитрова
Бургаски свободен университет

THE ACCOUNTING ANALYSIS ON COMMERCIAL BANKS – AN ESSENTIAL PREREQUISITE FOR OPTIMIZING THE ACTIVITY

Pavlina Petkova Dimitrova
Burgas Free University

Abstract: Accounting analysis in commercial banks is a set of activities through the use of practical and applied methods of specialists on the basis of data from the periodic and ongoing financial reporting with the task of detecting the status of the institution, the results of its activities, outlining the power of influence of specific factors to achieve the goal-making effective management decisions.

Key words: accounting analysis, commercial banks, deposits, capital

1.1. Още по въпроса за същността, ролята и значението на счетоводния анализ

Семантичният характер на понятието „анализ“ се свързва с понятията разделяне, разчленяване, раздробяване. В този смисъл, проучваният обект ще се разглежда в контекста на неговите съставни части. Така, може да се изучи вътрешната същност на обекта, да се определи значението на всеки негов елемент. Ако се фокусира вниманието върху анализа в по-широк смисъл, може да се определи, като способ за изследване дейността на отчетните единици с цел получаване на познание¹, базирайки се на разчленяване на цялото на съставни части. Анализът бива различен, в зависимост от предмета на изследване. Нашето внимание обаче ще бъде насочено към икономическия, финансово-счетоводния и счетоводния анализ.

Г. Ваклиев изказва мнение, че икономическият анализ „изучава стопанските процеси, протичащи във всички звена на стопанството (бригади, предприятия, фирми и други поделения на народното стопанство), на всички равнища на управление-

^[1] Идеята за познанието най-добре е разгледана от Дракър, П. в Мениджмънтът в следващото общество, превод от англ., С., Изд.Класика и стил, 2006, предговор, с.xiii. Там се акцентира на факта, че познанието е “постигане на действителността в отделните й страни и в цялост, възможност и способност за опознаване на нещата.”

то (микро, мезо и макро), намиращи се под въздействието на обективни и субективни фактори, които получават отражение в информационната система”².

М. Михайлов също набляга на факта, че икономическият анализ изследва икономическите явления и процеси на всички равнища ^[3]. За Д. Белев „икономическият анализ представлява система от методи и средства, използвани за оценка на постигнатите резултати, за разкриване на факторите, които влияят върху тях, и по възможност за количествено измерване и отразяване на това влияние”^[4].

Всички автори определят, че информационна база за икономическия анализ са статистическата отчетност, счетоводната отчетност, оперативно-техническата отчетност, планове (ако се разработват планови показатели), носители на информация за демографски и други изследвания, документи, в които са отразени нормативи и др.

Къде обаче е мястото на счетоводния анализ?

На първо място, счетоводният анализ не може да се провежда на равнище отрасъл или на макроравнище. Това е така, тъй като при неговото извършване, (както се вижда и от наименованието му) се ползва изцяло и само счетоводна информация. А тя се създава в отчетната единица, в нашия случай банката. Тук изтъкваме и разликата с икономическия анализ. Последният, както беше посочено, може да се извършва и на макроравнище, и на мезоравнище и на микроравнище.

На второ място, източниците на информация при двата анализа са различни. При икономическия се ползва информация с различен характер, докато при счетоводния се вземат предвид само данни от текущото и периодичното отчитане.

На трето място, относно използваните методи, икономическият и счетоводният анализ ползват инструментариум утвърден за други науки, т.е. нямат собствени методи на изследване.

На последно място, и двата вида анализ изучават протичащите стопански факти, явления и процеси в институциите.

В обобщение може да бъде посочено, че счетоводният анализ е с по-тесен обхват или счетоводният анализ е важен компонент на икономическия анализ.

Следвайки хода на тези размисления е необходимо е да уточни и какво се разбира под понятието финансово-счетоводен анализ. Той се определя, като „процес или дейност на специалисти, при които на базата на специални познания се изследват и оценяват резултатите от дейността на търговските дружества и предприятия в условията на пазарна икономика и обективно действащи икономически закони, намерили израз в годишния финансов отчет (подч. мое – П.Д.), с цел разкриване и измерване влиянието на факторите върху постигнатите резултати, очертаване на тенденциите в развитието и приемане на оптимални управленски решения.”⁵ Г.Тодоров разглежда този вид анализ също, като „целенасочена дейност на селекци-

^[2] Ваклиев, Г., К.Чуков, М.Тимчев.Основи на икономическия анализ на стопанската дейност. С., 1990, с.10

^[3] По подробно Вж. Михайлов, М., М.Гергова.Икономически анализ. Свищов, 2003, с.7

^[4] Белев, Д. Икономически анализ, прогнозиране и планиране в предприятието. С., Изд.Форком, 1998, с.15

^[5] Георгиев, Г. Финансово-счетоводен анализ на търговското дружество. С., Изд.Форком, 2004, с.15.

ониране, сравнение и оценка на счетоводната информация (подч. мое - П.Д.) с оглед установяването на съществени връзки и взаимоотношения, характерни и несвойствени колебания и очертаващи се тенденции в дейността на предприятието, които са необходими за вземане на управленски решения.”⁶ Динев изказва мнението, че „финансово-счетоводният анализ е процес на избор, съпоставяне и оценяване на финансовата информация.”⁷

Терминът финансово-счетоводен анализ беше уреден нормативно в отменения вече НСС 13 – Показатели за финансово-счетоводен анализ на предприятието⁸. Под това понятие се разбираше „подбор, съпоставяне и оценка на счетоводна (подч. мое - П.Д.) и друга информация в процеса на управлението с цел да се изследват значими съотношения и тенденции, несвойствени колебания и процеси, да се определят посоките на развитие, да се измери влиянието на факторите, които ги обуславят, и да се приемат оптимални управленски решения”⁹.

Цитираните становища позволяват да се очертаят няколко основни акцента:

- финансово-счетоводният анализ е целенасочена човешка дейност, като междинната цел е получаване на конкретни резултати, свързани с действията на отчетната единица в икономическата среда, очертаване на причините за тези резултати, а крайната цел е вземане на своевременни и полезни управленски решения;
- анализът е свързан със съпоставяне на получените резултати с такива от предходни периоди или с такива на други отчетни единици, работещи в същия отрасъл;
- анализът дава възможност и за оценка на получените резултати;
- относно информационната база на анализа становищата са различни. Г. Тодоров и Г. Георгиев считат, че се ползват само счетоводни данни. Докато другите мнения са, че се ползва и финансова информация;

Би могло да се посочи, че точно информационната база би трябвало да бъде отправна точка за получаване на конкретно наименование на анализа. Именно тя ще даде посоката за определяне на названието. Но когато основното информационно ядро е счетоводната информация, тогава е необходимо да се говори за счетоводен анализ. Например счетоводни са данните, предоставящи информация за такива показатели, като ликвидност, платежоспособност, които са с финансов характер и изобщо при анализиране на финансовото състояние. Което означава, че извършваният анализ за финансовото състояние също е счетоводен. В случаите, когато се ползва финансова информация, която не се „произвежда” от счетоводната отчетност би могло да се твърди, че се извършва финансов анализ. Такъв анализ е анализа на платежния баланс на страната.

[6] Тодоров, Г. Финансово-счетоводен анализ на предприятието, Изд. Стено, Варна, 2005, с.7

[7] Динев, Д., Т. Кръстев. Анализ на финансово-счетоводните отчети, С., 1993, с.66.

[8] Национални счетоводни стандарти. Национален сметкоплан. Коментар. Закон за счетоводството. С., Изд. Сиела, 2001.

[9] Национални счетоводни стандарти. Национален сметкоплан. Коментар. Закон за счетоводството. Пак там, с.80.

Така се достига до извода, че счетоводният анализ е съвкупност от дейности чрез използване на практически-приложни методи от специалисти въз основа на данни от периодичното и текущо счетоводно отчитане със задача разкриване състоянието на институцията, резултатите от нейната дейност, очертаване на силата на влияние на конкретни фактори за постигане на целта – вземане на ефективни управленски решения.

Анализирането на информацията никога не е самоцелно. Ролята на счетоводният анализ е безспорно съществена за заинтересуваните потребители. Може да бъде предложена следната примерна таблица относно предназначението му:

Таблица 1

Роля на счетоводния анализ в банките

Критерий	Резултат
Конкретизиране потребителя и целта на анализа	<ul style="list-style-type: none"> * определя се периода на изследване; * определя се формата на представената информация; * определят се набора от показатели, които ще бъдат изчислени
Предназначение на информацията – за вътрешни потребители (управленци и вътрешни контролни органи)	<p>Обработените данни:</p> <ul style="list-style-type: none"> * разкриват информация за финансовото и имуществено състояние; * дават информация за отклоненията от желаното състояние; * са в основата на конкретизирането на оценки за настоящето положение на институциите; * дават възможност за прогнозиране на бъдещи тенденции в имущественото и финансово състояние
Предназначение на информацията – за външни потребители	<p>Обработените данни:</p> <ul style="list-style-type: none"> * дават информация за платежоспособността, ликвидността и капиталовата адекватност. * предоставят информация за равнището на изплатените дивиденди, както и тенденцията за тях понастоящем и за минал период ; * дават информация за степента на видовете риск; * дават информация за стабилността на институциите; * предоставят информация за качеството на банковите активи, качеството на привлечените ресурси; * разкриват разходите, нивото на банкова печалба и доходността; * разкрива се информация за оптималността и растежа на банката

Източник: Собствена разработка

Във връзка с така представената таблица, могат да бъдат определени следните особености:

- ✓ Голяма част от информацията, която се ползва от външни потребители се ползва и за нуждите на вътрешните потребители;
- ✓ Данните за платежоспособността и ликвидността на банката са необходими за вземане на решения от страна на депозанти, за надзорните органи във връзка с определяне на риска от ликвидна криза, за всички банкови кредитори, за банковия мениджмънт;
- ✓ Капиталовата адекватност също се наблюдава от банковите клиенти, надзора и мениджърите;
- ✓ равнището на дивидентите и тенденциите на тяхното изменение засягат интересите на акционерите;
- ✓ данните за равнището на различните видове риск се преглеждат ежедневно и обобщават седмично от управленците, както и риска е един от показателите, използвани от кредитните агенции относно присъждане на конкретен рейтинг. Степента на риск се наблюдава и от всички външни потребители на информация;
- ✓ Качеството на банковите активи се наблюдава и регулира от мениджърите и е водещ показател за присъждане на рейтинг на финансовата сила на банката;¹⁰
- ✓ От разходите, печалбата и доходността се интересуват конкурентите, мениджърите, акционерите, клиентите и не на последно място данъчните органи;
- ✓ Разширяването на пазарната ниша на банката засяга пряко интересите на конкуренти, мениджъри, собственици.

Задоволяването на информационните потребности на вътрешни и външни потребители зависи от това, доколко е качествена предоставената информация. Анализът би трябвало да „осигурява навременна, пълна, обективна и точна информация за финансово-стопанските и социалните процеси в търговските банки.“¹¹ Само в този случай потребителите биха взели правилни решения.

Навременната информация се свързва с факта, че тя се предоставя на лицата, тогава, когато те имат нужда от нея, а не със закъснение. В този смисъл, предоставената информация е и актуална.

Пълнотата означава да съдържа максимално необходимото за онези страни, които ще я ползват за вземане на решения.

Обективната и точна информация е изчистена от субективни пристрастия на изготвящите я, както и на ръководния екип. Анализаторите трябва да устоят на „егоистичния натиск“ на група лица, имащи голямо влияние и желание информацията да удовлетворява техните интереси.

[10] Българска агенция за кредитен рейтинг (БАКБ) присъжда рейтинг на база на методиката CRAMELS (С-капиталова адекватност, R-ресурси, А- качество на активите, М-мениджмънт, Е – качество на доходите, L-ликвидност, S-размер и системи), интернет-ресурс: http://www.bkra-bg.com/files/method_4.pdf

[11] Костова, Н. Диагностика на търговските банки чрез финансово-счетоводен анализ. Варна, 2000, с.37

1.2. Счетоводен анализ на депозитите и другите привлечени парични ресурси в търговските банки

В българската литература изключително малко са източниците, които засягат тематиката за счетоводния анализ. В тази област са работили авторите Ж. Вълтев, Г. Георгиев, Н. Костова, Й. Йотова, Т. Кънева, С. Стоянов, Д. Фесчиян.

Ж. Вълтев и Г. Георгиев, посочват насоките за извършване на анализа¹¹:

- ✓ Анализ на състава, структурата и прираста на привлечените ресурси;
- ✓ Анализ на стабилността на ресурсната база.

Очевидно е, че извършеният счетоводен анализ само на депозитния портфейл трябва да бъде разгледан в контекста на резултатите, получени от анализа на целия обем привлечен капитал.

Й. Йотова, Т. Кънева, също наблягат на състава, структурата и прираста но вече отделно на депозитния портфейл, както и на коефициентния метод, свързан със стабилността на депозитната база¹².

Практическият счетоводен анализ, който ще се извърши на депозитите и другите привлечени ресурси ще бъде в следните насоки:

- ✓ Анализ на състав, структура и прираст на депозитния портфейл;
- ✓ Анализ на стабилността на ресурсната база.

За целта ще се ползват данните от систематичното отчитане на 2 търговски банки – Търговска банка Х и Търговска банка У.¹³ Основна предпоставка за извършването на анализа е съпоставимостта на данните. Депозантите биват класифицирани в групите: кредитни институции, институции, различни от кредитни и физически лица (граждани и домакинства).

Силно влияние за резултатите, които ще бъдат представени, оказва националната и международната икономическа обстановка¹⁴. През 2007 г. се отчита прираст на БВП от 6,1%¹⁵ (спрямо предходната година), който остава силно зависим от външни инвестиции. Положително изменение бележат и преките чуждестранни инвестиции, спрямо 2006 г. Инфлацията, изчислена на база индекса на потребителските цени достига до 12,1% на годишна база, като заедно с това се отчита и изпреварващо нарастване на заплатите, спрямо производството. Налице е отрицателен прираст на безработицата за една година от -2,2%.

В международен мащаб се наблюдава непрекъснато нарастване на цените на петрола, което директно повлиява на стойностите на инфлацията. В банковия сектор в Европа започва да се чувства недостиг на привлечени ресурси, вследствие от

[11] Вълтев, Ж., Г. Георгиев. Анализ на банковата дейност. В.Търново, Изд. Абагар, 2004, с.88

[12] Йотова, Й., Т. Кънева. Счетоводен анализ (на примера на банките). Свищов, 2006, с.86-92

[13] Данните са реални и са предоставени с любезното съдействие на гл.счетоводители на банките. По тяхна молба наименованията на кредитните институции не се споменават

[14] Състоянието на националната икономика през годините е дискутирано с икономически анализатори на търговските банки; за описване състоянието на международната икономика е ползван официалният бюлетин на БНБ – Годишен отчет на БНБ за 2007, 2008, 2009, 2010, 2011 г.

[15] Всички данни за националната икономика са от източник:НСИ www.nsi.bg

което нарастнаха лихвените равнища на ключови за ЕС централни банки. Не без основание може да се твърди, че това се отрази и на лихвите по финансовите активи и пасиви на нашите кредитни институции.

Значими индикатори за състоянието на стопанството, характерни за 2008 г също могат да бъдат отразени в няколко изречения.

БВП бележи положителен прираст от 5,9% на годишна база, но цифрата изразява снижаващи темпове на прираст спрямо предходните години. Основните сектори, който въздействат за тази стойност на показателя са недвижимите имоти, строителството и финансовото посредничество. Влияние оказват и по-слабите чуждестранни капиталови потоци, като последствие от полъха на международната икономическа криза. Сектора на услугите повлия върху стойността на инфлацията (7,8% на годишна база). Равнището на безработицата се снижава но с малък темп от (- 0,6 %).

Международната картина се свързва със свиване обемите на търговия и производство. Някои от страните навлизат в рецесия. Централните банки намаляват съществено референтните си лихви. Приема се пакет от мерки за засилване доверието в банковата система, за „да се нормализира кредитната дейност на банките и да се гарантира, че понижението на лихвените проценти на централните банки се прехвърля върху лихвите по кредитите”¹⁶. Естествено това директно ще повлияе върху лихвите по депозитите и търсенето на депозитни продукти, но в един следващ период.

За 2009 г., за България за първи път се отчита реален отрицателен годишен прираст на БВП (-5,2%), което е последица от отражението на световната икономическа криза. С цел освобождаване на паричен ресурс и провеждане на нормална инвестиционна дейност, нормативно бе възприето да се снижи относителния дял на задължителните минимални резерви на кредитните институции.

За да бъдат подпомогнати всички предприятия се намали времевия период за възстановяване на ДДС, снижена беше и осигурителната тежест. Но въпреки всички предприети мерки от страна на правителството, показателят за безработица нарастна до 9,3% в края на годината, а инфлацията отбеляза отрицателен прираст вследствие от изключително свитото потребление.

Международната икономика се характеризира с несигурност по отношение на нейната стабилност, инфлацията достига най-ниското си равнище, като „от страна на търсенето основни фактори за това бяха намаляването на разполагаемия доход на домакинствата, което ограничи значително потреблението на продукти за дълготрайна употреба и горива...”¹⁷ ЕЦБ отново понижава лихвените равнища.

2010 г. може да се характеризира, като година на съживяване на икономиката. Показателите отчитат слаб положителен прираст на БВП (0,3%), жилищният сектор бележи бавно стабилизиране, домакинствата все още ограничават своето потребление, като равнището на безработица се запазва на ниво от предходната година.

Политиката на ЕЦБ се свежда до изтегляне на допълнителната ликвидност на паричния пазар и преустановява провежданите досега операции за рефинансиране.

Последната 2011 г. се характеризира със слаб тласък на потреблението, слаб прираст на БВП, забавената икономическа активност се отразява негативно върху

[16] Източник: БНБ.Годишен отчет на БНБ 2008 г., раздел Икономическо развитие през 2008 г. с.15

[17] Източник: БНБ.Годишен отчет на БНБ 2009 г. раздел Икономическо развитие през 2009 г. с.15

качеството на банковите активи. Лихвените равнища по депозитите спадат, независимо, че с ниски темпове.

С цел подкрепяне ликвидността на паричния пазар на Евророната, ЕЦБ предприема редица мерки, като „...провеждане на две 3-годишни операции по дългосрочно рефинансиране... намаляване на нормата на задължителните минимални резерви на банките... разширяване на набора от инструменти, които се приемат, като обезпечение...”¹⁸

След краткия обзор на икономическата ситуация в страната и в Европейския съюз, може да се пристъпи към анализиране на данните (представени в таблица 2 и таблица 3), като анализа може да бъде обобщен така:

Таблица 2

ДЕПОЗИТЕН ПОРТФЕЙЛ НА ТЪХ АД (в хил. лв.)				
Тримесечия	Депозити от кредитни институции	Депозити от институции, различни от кредитни	Депозити от граждани и домакинства	ОБЩО (в хил.лв)
Март.07	21 079	243 359	186 429	450 867
Юни.07	53 804	488 205	227 889	769 898
Септември.07	50 718	559 452	262 818	872 988
Декември.07	39 943	592 347	292 738	925 028
Март.08	29 395	499 016	332 900	861 311
Юни.08	22 569	487 891	357 769	868 229
Септември.08	28 845	564 373	372 706	965 924
Декември.08	34 853	537 881	365 677	938 411
Март.09	50 689	534 644	380 106	965 439
Юни.09	39 930	557 259	387 953	985 142
Септември.09	50 210	538 554	388 226	976 990
Декември.09	29 672	377 310	391 458	798 440
Март.10	20 616	388 351	428 484	837 451
Юни.10	23 775	441 532	476 630	941 937
Септември.10	17 616	477 156	536 981	1 031 753
Декември.10	20 617	393 611	583 067	997 295
Март.11	21 532	403 161	617 010	1 041 703
Юни.11	15 693	413 705	634 063	1 063 461
Септември.11	11 552	369 597	648 590	1 029 739
Декември.11	21 552	383 550	651 014	1 056 116

^[18] Източник: БНБ. Годишен отчет на БНБ 2011г. раздел Икономическо развитие през 2011 г. с.16

Таблица 3

ДЕПОЗИТЕН ПОРТФЕЙЛ НА ТБ У АД (в хил.лв.)				
Тримесечия	Депозити от кредитни институции	Депозити от институции, различни от кредитни	Депозити от граждани и домакинства	ОБЩО (в хил.лв)
Март.07	66 286	1 790 282	1 368 738	3 225 306
Юни.07	441390	3 056 571	2 508 783	6 006 744
Септември.07	268 952	3 176 873	2 598 150	6 043 975
Декември.07	1 026 701	3 560 574	2 767 975	7 355 250
Март.08	609 916	3 114 809	2 764 753	6 489 478
Юни.08	1 800 805	3 026 486	2 961 301	7 788 592
Септември.08	2 063 845	3 111 734	3 099 182	8 274 761
Декември.08	2 494 780	3 100 365	2 922 562	8 517 707
Март.09	2 710 837	2 847 352	2 951 448	8 509 637
Юни.09	2 441 134	3 343 282	3 025 226	8 809 642
Септември.09	1 934 190	3 250 358	3 061 148	8 245 696
Декември.09	2 272 966	3 232 180	3 185 815	8 690 961
Март.10	2 043 553	3 336 324	3 296 503	8 676 380
Юни.10	1 581 206	3 324 252	3 306 816	8 212 274
Септември.10	1 584 905	3 396 427	3 218 066	8 199 398
Декември.10	1 480 240	3 260 883	3 278 415	8 019 538
Март.11	1 318 033	3 460 805	3 233 807	8 012 645
Юни.11	1 428 805	3 544 016	3 314 630	8 287 451
Септември.11	1 339 619	3 902 976	3 518 178	8 760 773
Декември.11	1 345 624	3 688 879	3 599 541	8 634 044

1. За петгодишния изследван период се наблюдава прираст на депозитния портфейл от 134,24% към декември 2011 (база март 2007 г. = 100%) за ТБ Х и прираст от 167,70% за ТБ У (за декември 2011 г. при база март 2007 г. = 100%);

2. Положителният прираст е неравномерен, т.е. за определени тримесечия нараства с големи темпове, а за други с по-ниски. За едногодишен период (март 2008 при същата база – март 2007 г.), изменението е както следва: за Х с 410 444 хил.лв. (91,03%); за У с 3 264 172 хил.лв. (101,20%).

Отчита се намаляващ темп на този вид привлечен ресурс за ТБ Х към декември 2008 г. (при същата база)¹⁹ – прираст 108,13%, докато за септември 2008 г. е 114,23%. Същата тенденция се забелязва за месеците септември 2009 г. – прираст 116,69%, а за юни 2009 г. 118,50%; декември 2009 г. – прираст 77,09%; март 2010 г. 85,74%. След бърз поглед върху данните се забелязва, че обемът на привлечените средства към декември 2009 г. е на приблизително същото равнище, като този през юни 2007 г.

За ТБ У картината е следната: намаляващ прираст се наблюдава към септември 2009 г. (155,66%), ако сравним с прираста към март 2009 г. (163,84%). Положението се запазва същото за месеците от март 2010 до март 2011 г.

Причината за посочените изменения не е една, а по скоро е комплексна. На първо място, отбелязаният положителен прираст на депозитите през изследвания период се дължи основно на компонента депозити от граждани и домакинства, както и на депозити от институции, различни от кредитни. За ТБ Х, сниженият прираст към: декември 2008 г. влияние оказват депозити от граждани и домакинства, също и депозити от некредитни институции; септември 2009 г. влияят депозити от институции различни от кредитни; декември 2009 г. влияят депозити от кредитни институции и депозити от некредитни институции; декември 2010 г. депозити от институции различни от кредитни.

При ТБ У се очертават сходни причини за забавяне темповете на прираст. Към март 2008 г., сниженият прираст се дължи и на трите компонента; към март 2009 г. оказва влияние депозити от институции, различни от кредитни; към септември 2009 г. влияят депозити от кредитни институции и депозити от некредитни институции.

Върху общия обем на депозитите от една страна влияят поотделно компонентите на депозитния портфейл, а от друга страна значение имат решенията и поведението на институции, като например Европейската централна банка (ЕЦБ). Големият скок в посока на нарастване на обема на депозитите към юни 2007 г. се дължи на нарастване на лихвените равнища по депозитите и кредитите, вследствие на паричната политика на ЕЦБ²⁰. За този период се наблюдава и засилено предлагане на депозитни продукти при атрактивни условия – стъпаловидно повишаване на лихвения процент за дългосрочните депозити. Провежданата политика на банките е вследствие от острата им нужда от привлечени ресурси с матуритет над 6 мес. Общо за изследвания период, като други причини могат да бъдат посочени нарастване на разполагаемия капитал на предприятията и на разполагаемия доход на домакинствата.

[19] Изчислението на данните за двете банки е при една и съща база, а именно март 2007 г.

[20] Причините за измененията в депозитните портфейли са коментирани с банкови анализатори в цитираните институции.

Забавеният прираст на депозитите през определени месеци от 2008 г. е последица от рязкото влошаване на международната обстановка вследствие кризата във финансовия сектор. Изискванията към бъдещите кредитополучатели бяха повишени, както и лихвените равнища по заемите, което неминуемо се отрази и върху обема на депозитния портфейл.

Към края на 2009 г. се забелязва и за двете институции отново намаляващ прираст, като причината за това е намаляване депозитите на фирмите вследствие от необходимостта за погасяване на задължения. Този факт действа, като спирачка за инвестиране на свободните средства в банките.

За 2010 г. причините за промените в депозитния портфейл на ТБ Х се дължат на засилената необходимост от привлечен ресурс, което съдейства за нарастване на депозитните лихвени равнища. Очевиден е и ограниченият достъп до външен ресурс на международните пазари.

Обратна е ситуацията при другата институция ТБ У. За цялата 2010 г. се отчита плавно понижаване на привлечените средства вследствие намаляване на лихвените проценти, като за това допринася и слабата кредитна активност на банковите клиенти.

За последния изследван период ръстът на депозитите от граждани и домакинства, както и от некредитни институции отчита определено колебание. Лихвените проценти също варират, все още се провежда предпазлива кредитна политика.

Относителният дял на срочните и безсрочните депозити на двете институции в общия размер на привлечения капитал²¹ има съществено значение за определянето на конкретния вид активни операции, които ще извършва банката. Необходимо е да се търси оптималното съотношение между привлечените ресурси, тъй като всеки вид привлечен капитал има своите предимства и недостатъци. „Приема се, че оптималното ниво на срочните влогове в структурата на привлечените средства средно за банките е около 50%-60%.”²² За изследвания период, най-ниското равнище на срочните депозити на ТБ У е 39%, а най-високото 51%. За другата банка – ТБ Х обемът на срочните депозити варира от 47% до 55%. **Оказва се, че мениджърските екипи на институциите провеждат политика, свързана с набиране и задържане на този вид привлечен капитал около и малко под оптималния размер.** Изхождайки от факта, че тези средства са едни от най-скъпите за институциите, от една страна банките се стремят да си осигурят ликвидност (тъй като тези ресурси много често се задържат до техния падеж и са изключително стабилни), но от друга страна тяхна основна цел е и снижаване на размера на банковите разходи.

Относно безсрочните депозити можем да споменем, че тяхното изменение не може с точност да бъде прогнозирано. По тази причина разходите по задържането им са по-ниски, отколкото по срочните депозити. Техният оптимален относителен дял в общия обем на привлечения капитал варира около 30%. От приложение 1 е видно, че първоначалният дял от 40-46% при ТБ У се снижава до 31%. Очевидно е,

[21] Вж Графики 1-20 в Приложение 1

[22] Вълчев, Ж., Г. Георгиев. Пак там, с.91

че стратегията на кредитната институция е да се доближи до оптималния размер, за да не бъдат породени проблеми с ликвидността. За другата банка, през първите две години от периода се поддържа равнище на депозитите малко над обичайния размер. В следващите години се наблюдава понижаване. За работещите в банковите среди е ясно, че при неразумно висок обем и липсата на конкретни методи за прогнозиране, изтеглянето на средствата по сметките в голям размер в един и същ момент би причинило проблем с ликвидността. Най-голямото им предимство е сформиранието на постоянни остатъци, които са част от стабилната ресурсна база.

Следва да се премине към другата част от анализа – анализ на стабилността на ресурсната база. За целта ще се ползват следните коефициенти²³:

Среден влог, който се пада на един вложител (Свев):

$$(1) \text{ Свев} = \frac{\text{Сума на банковите влогове}}{\text{Брой на вложителите}}$$

Дял на големите влогове (Дгв):

$$(2) \text{ Дгв} = \frac{\text{Брой на големите влогове}}{\text{Общ брой на влоговете}}$$

Среден срок на задържане на влоговете (Ссзв):

$$(3) \text{ Ссзв} = \frac{\text{Среднодневна наличност по влоговете за даден период}}{\text{Среднодневна сума на теглене на влоговете за разглеждания период}}$$

Дял на неснижаемите постоянни остатъци (Днпо):

$$(4) \text{ Днпо} = \frac{\text{Неснижаем остатък по влоговете за даден период}}{\text{Среден остатък по влоговете през периода}}$$

Дял на прираста в сумата на внесените влогове (Дпсвв):

$$(5) \text{ Дпсвв} = \frac{\text{Прираст на влоговете за даден период}}{\text{Сума на внесените влогове за периода}}$$

^[23] Всички коефициенти са по Вътев, Ж., Г. Георгиев. Пак там, с.96-101

Данните за всички коефициенти се съдържат в следните таблици:

Таблица 4

Среден влог, който се пада на един вложител по банки (в хил. лв.)					
	2007	2008	2009	2010	2011
Среден влог на един вложител в ТБ Х	220	265	250	270	268
Среден влог на един вложител в ТБ У	440	421	430	432	440

Таблица 5

Дял на големите влогове по банки					
<i>Банки</i>	2007	2008	2009	2010	2011
ТБ Х	0,30%	0,33%	0,31%	0,35%	0,37%
ТБ У	0,42%	0,38%	0,40%	0,41%	0,50%

Таблица 6

Среден срок на задържане на влоговете по банки (в дни)					
<i>Банки</i>	2007	2008	2009	2010	2011
ТБ Х	152	178	160	180	182
ТБ У	170	175	150	188	190

Таблица 7

Дял на неснижаемите постоянни остатъци					
<i>Банки</i>	2007	2008	2009	2010	2011
ТБ Х	3.20	3.78	2.90	1.80	2.10
ТБ У	2.12	2.87	2.60	4.93	4.80

Таблица 8

Дял на прираста в сумата на внесените влогове					
Банки	2007	2008	2009	2010	2011
ТБ Х	13%	33%	-15%	22%	25%
ТБ У	10%	28%	23%	-8%	29%

По коефициент (1) е необходимо да бъде уточнено, че под брой на вложителите би трябвало да се разбира брой на влоговите сметки. Много често срещано в практиката е едно лице да притежава 4-5 сметки в една банка, които биват разплащателни, депозитни, акредитивни и т.н. Същото лице може да бъде клиент и на други банки. Тенденцията за изследвания период е числата да варират около 220-270 хил. лв. за ТБ Х и 421-440 хил.лв. за ТБ У. Очевидно е, че степента на диверсификация независимо, че показва колебание, не отразява висок прираст за изследвания период. Стойностите се движат около средните за други еднородни банки. Затова и диверсификацията за двете банки е нормална.

Какво показват резултатите от другите коефициенти? **Делът на големите влогове се движи под 1%, което означава, че банките не се стремят да привлечат само крупни клиенти, а по-скоро да диверсифицират портфейла си.** Известно е на всички мениджъри в банковите среди, че концентрация на депозитния портфейл по клиенти носи значително висок риск. Ако един или двама крупни вложители изтеглят своите средства предсрочно, това би породило разминаване между прогнозираните и реално изходящите парични потоци и би поставило банката в ситуация спешно да търси ликвидни средства. Честа практика е да се договарят индивидуални лихвени проценти с крупните клиенти (обикновено по-високи от стандартните) с цел задържане на средствата им в институцията. От друга страна обаче, внимателно се следят всички движения по сметките на такива клиенти.

Следващият показател Среден срок на задържане на влоговете се променя от 152 дни до 182 дни за банка Х и от 150 до 190 дни за банка У. **Това означава, че средно средствата по всички депозитите се задържат 5-6 месеца и за двете банки.** Тъй като тези остатъци са проследени за пет годишен период, това означава, че за всички безсрочни депозити институциите могат да прогнозират за в бъдеще колебания в посочените граници. Този показател се взема предвид при залагане на прогнозите за изходящите парични потоци.

Следващият коефициент показва едно стабилно равнище на неснижаемият остатък по влоговете. **Неснижаемият остатък надвишава 2-3 пъти средния неснижаем остатък, което въздейства позитивно за поддържането на една оптимална ликвидност.**

Последният показател Дял на прираста в сумата на внесените влоговете изразява каква част представлява прираста от сумата на внесените влогове. В случаите,

когато се наблюдават отрицателни стойности, както е за по една от всички изследвани години и за двете банки, означава, че се наблюдава намаление на внесените влогове през периода, спрямо предходен период, което е причина и за отрицателния прираст.

Изводите, които могат да бъдат направени въз основа на резултатите за двата финансови посредника са:

- ✓ **Очевидно е, че банките следят стриктно депозитните си портфейли и по тази причина не е допусната зависимост от крупни клиенти, степента на диверсификация е добра;**
- ✓ **Институциите отчитат средно задържане на ресурси по депозитните сметки около 5-6 месеца, което говори за една оптимална депозитна политика;**
- ✓ **Делът на неснижаемите остатъци също е в нормални граници (с изключение на една отчетна година);**
- ✓ **Резултатите от прираста на влоговете говори, че клиентите внасят в много по-голяма степен депозитни средства отколкото теглят от сметките си. Това е признак и за високо доверие в банките.**

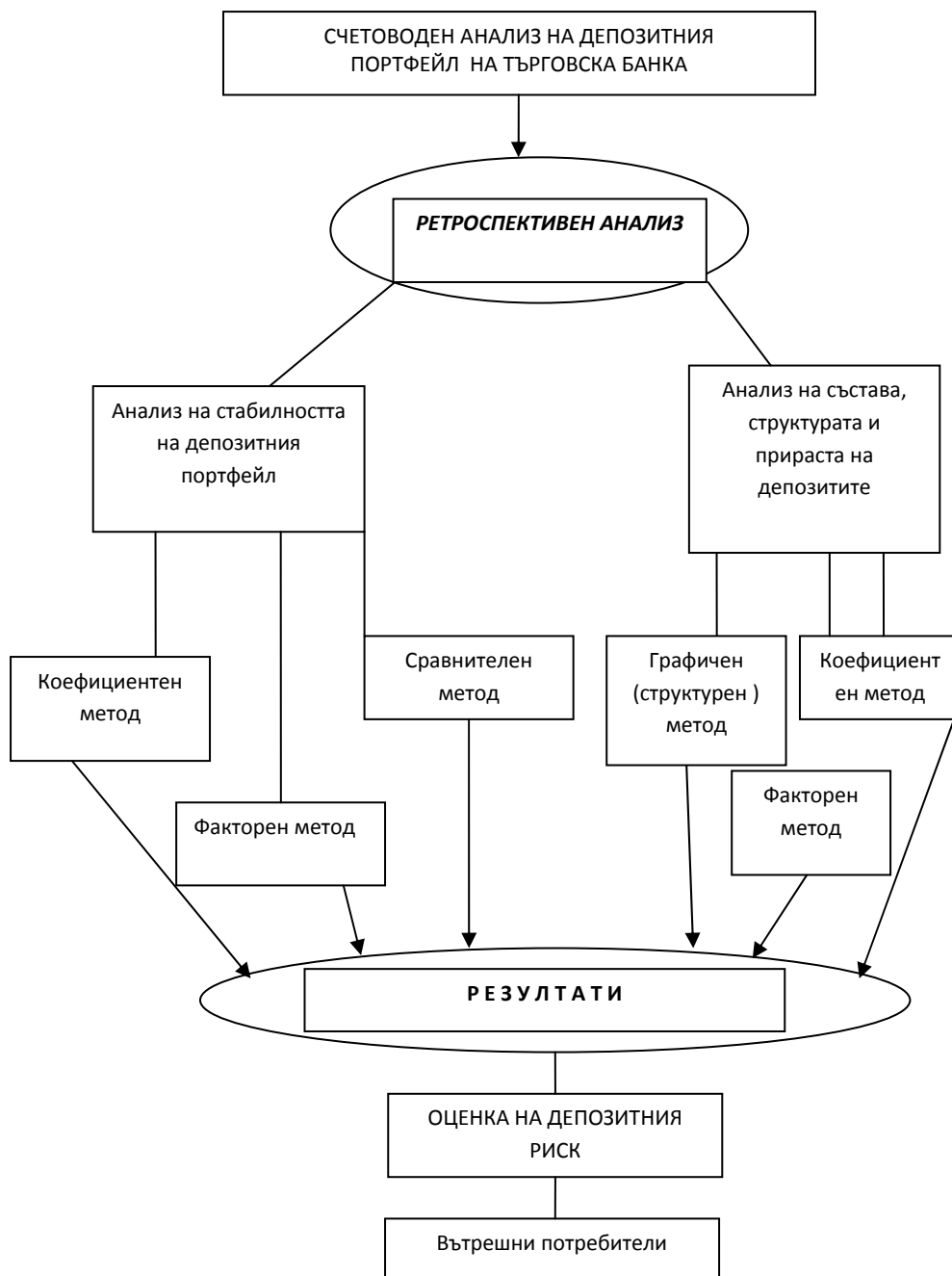
Счетоводният анализ на депозитите не може да бъде изцяло откъснат от анализа на цялостната банкова дейност. Резултатите от неговото провеждане могат да дадат само частична представа относно състоянието на този вид привлечен ресурс, като например състава, структурата, прираста в депозитния портфейл към определен момент или стабилността на ресурсната база. Без извършването на анализ на капитала, и дивидентната политика, активите, ликвидността, рентабилността, платежоспособността, ефективността, не могат да бъдат направени съществени заключения относно състоянието на кредитната институция. Ето защо, в настоящето изследване не можем да дадем цялостен модел за счетоводен анализ на търговските банки. Акцентът беше поставен само и единствено върху привлечения ресурс депозити.

* * *

Поради ограничеността на изследванията в областта на счетоводния анализ, бихме предложили един примерен модел за анализ на депозитния портфейл (Схема 1). Това наше решение е продиктувано от следните причини:

- ✓ **Липсата на такъв модел в научната област;**
- ✓ **Навлизането на моделирането все по-трайно и дълбоко във всички клонове на науката;**
- ✓ **Възможността мениджърите и други заинтересувани лица да ползват този модел с цел получаване на полезна информация във връзка с вземане на бъдещи управленски решения.**

Схема 1

Както е видно от модела, ще се спрем поотделно на компонентите на ретроспективния анализ.

Коефициентният метод дава възможност към определен момент да бъдат проследени избрани показатели. Но самите коефициенти сами по себе си изобразяват една статична картина. Ето защо е необходимо да се анализират диапазоните на изменение на тези показатели през различни отчетни години, дали се променят в допустими граници или не. Оказва се, че дори е задължително коефициентният метод да се прилага заедно със сравнителния метод. Съпоставянето на показателите в широк времеви период, както и съпоставянето им между различни банки дава възможност за оценка на стабилността на депозитната база или на структурата и прираста на депозитния портфейл. Сравненията могат да бъдат и в посоката – съпоставка със средните за банковата сфера коефициенти.

Относно факторния метод може да бъде уточнено, че той се прилага във всички банков адресируеми единици. Чрез него се цели да бъдат дадени отговори относно въпросите, свързани с причините водещи до настоящите резултати – например защо се запазва или променя относителния дял на безсрочните депозити през различните отчетни периоди; кои са факторите въздействащи за промяната в дела на големите депозити и т.н.

Следващият вид метод – структурният дава конкретна информация за относителния дял на всеки компонент на депозитите в търговските банки. Изображението може да бъде графично, като по този начин се получава нагледна представа за видовете привлечен капитал. Графичният метод е често използван в практиката. Значима част от информацията в годишните финансови отчети е представена именно чрез него.

В горепосочения модел всички данни, получени от анализа служат за оценката на депозитния риск. Понятието депозитен риск не се използва в българската научна литература. В тази част от студията ще се дискутира удачно ли е въвеждането на този термин и как може да бъде характеризирани. Чуждестранни автори, които разискват неговата същност и поява са единствено руски и украински. И техните становища също се различават. Голяма част от мненията са свързани с характеризирани на риска от 2 гледни точки – от гледна точка на депозанта и от гледна точка на кредитната институция. Тъй като в разработката разглеждаме риска, като основен фактор съдействащ за дестабилизиране на институциите, ще го разгледаме само от гледна точка на банката.

Пернаривський определя депозитния риск, като степента на неопределеност относно възможността прехвърлянето на сума от депозитна сметка по сметка в друга банка или изтеглянето ѝ²⁴.

Друг автор счита, че риска възникващ при формирането на депозитите е свързан със загубите при предсрочно изтегляне на същите²⁵.

[24] Пернаривський О. “Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків”, Вісник Національного банку України, N 4/2004, с.44-48

[25] Суворов, А. Управление банковскими рисками. // Ф и н а н с ы и к р е д и т /2002, N 13, с.53-57

Според Потийко²⁶, този риск е свързан с влошаване на финансовото състояние на банката, депозанта или на икономиката, като цяло.

Или най-общо казано необичайното (преди изтичане на срока на депозита) изтегляне на средствата в голям размер и дори изцяло закриване на депозитните сметки (независимо дали средствата се прехвърлят в друга институция) съдейства за възникването на този вид риск. За да бъде възможно предлагането на лично становище относно понятието, е необходимо да бъдат посочени факторите, които съдействат за неговата поява. Тяхното разделение може да бъде извършено въз основа на признака “място на проявлението им”, според който те биват:

- ✓ Вътрешни фактори – проявяващи се в рамките на самата институция;
- ✓ Външни – формиращи се в околната среда на банката.

Към първата група спадат: човешкият фактор (некомпетентно изпълнение на задълженията поради недобра квалификация, недостатъчен опит или недобросъвестно изпълнение); нискокачествена рекламна стратегия (реклама, която не акцентира на предимствата на продукта); предлагане на непривлекателни за потребителя депозитни продукти (поради некачествено проучване на конкуренцията и желанията на бъдещите депозанти); оперативният риск може да се прояви както в насока човешки фактор, така и в насока софтуер и хардуер (загуба на данни, наличие на компютърни вируси, вследствие от което настъпва промяна в информационната база и т.н.); финансовото състояние на банката, визуализирано в годишните финансови отчети също влияе за проявление на депозитния риск.

Към външните фактори могат да бъдат отнесени: промяна в конкурентната среда, например навлизането на нови играчи на тази пазарна ниша; промяна в нормативната уредба – сегашния закон за защита на влоговете гарантира средства само до размер 196 000 лева на едно лице; икономическата и политическата нестабилност в страната и в глобален мащаб; сниженото доверие към банката.

След всичко, което беше коментирано дотук, може да се направи опит да се характеризира депозитния риск така:

- ✓ **Възможност за проява на неблагоприятна ситуация за кредитната институция;**
- ✓ **Възникване на остър недостиг на ликвидни ресурси;**
- ✓ **Невъзможност да се осъществява планираните от по-ранен период операции, свързани с пласиране на ресурс, т.е. невъзможност за извършване на част от активните сделки**
- ✓ **Невъзможност за изплащане на задължения с настъпващ падеж;**
- ✓ **Затрудненото положение на банката е породено от масово изтегляне на голяма част от депозитните ресурси без предизвестие или едновременно изтегляне на множество големи депозита предсрочно;**

[26] Потийко, Ю. Теорія и практика управління різними видами ризиків у комерційних банках”, Вісник Національного банку України, 2004, N 4 с.58

- ✓ **Не винаги рискът възниква от влошено финансово състояние на депозанта. Причината може да бъде прехвърляне на средствата в друга банка, поради по-атраktivни лихвени условия;**
- ✓ **Голяма е вероятността неговото възникване да е свързано с недобро диверсифициране на депозитния портфейл;**
- ✓ **Променливостта на степента на риск е вследствие влиянието на посочените по-горе външни и вътрешни фактори.**

Точно, поради последната характерна черта, а именно променливост, той трудно може да бъде прогнозиран. В случаи на несправяне на институцията с проблемната ситуация е възможно настъпване на банкова паника, а банковата паника в голям процент от случаите е причина за обявяване на една единица в несъстоятелност.

Депозитният риск не се разглежда, като отделна категория, тъй като голяма част от авторите (включително българските) считат, че той е компонент на ликвидния риск²⁷. Би могло той да намери своето място, като отделен вид риск в общата класификация на рисковете. **Като аргументи могат да бъдат посочени следните:**

- ✓ **Основна предпоставка за проблема с ликвидността на определена банка е именно депозитния риск;**
- ✓ **Горното произтича от факта, че депозитите заемат голям относителен дял в привлечения капитал на банките;**
- ✓ **Въздействието само върху депозитния портфейл би съдействало за достигане на оптимално равнище на ликвидност.**

В период на световна финансова криза (продължаваща и в момента) е необходимо банките да обърнат особено внимание на този вид риск и да намерят способи за неговата оценка. Един от пътищата за неговото минимизиране е постоянния мониторинг върху движението по остатъците на клиентските сметки. Би било удачно депозитният риск да бъде определен нормативно, както е за лихвения, кредитния и др. рискове съпътстващи банковата дейност.

Отчитането на висока депозитна концентрация по отрасли или клиенти е първата стъпка към прилагането на мерки за ограничаване на влиянието му. В този случай депозитната политика трябва да бъде ориентирана към:

- Разширяване спектъра на предлагани депозитни услуги, така, че да могат да бъдат привлечени клиенти от различни социални прослойки;
- Определяне на атраktivни лихвени проценти, така че от една страна да бъдат привлечени максимален брой депозанти, а от друга банката да снижи до възможно най-нисък праг своите разходи;
- Определяне на други атраktivни условия по договорите – депозити в кои чуждестранни валути се приемат; дали са промоционални или не, дали се подновяват автоматично и т.н.

[27] За ликвидния риск дискутирахме обстойно във втора глава, ето защо не бихме се спирали тук отново на него

Може да се уточни, че предложеният модел за счетоводен анализ на депозитния портфейл на банките съдържа следните предимства:

1. Дава конкретна, ясна представа относно насоките за анализ от гледна точка на депозитния портфейл на банките;
2. Предлага усъвършенстване на понятийния апарат в нормативната уредба, засягаща банковата дейност;
3. Моделът е разработен за нуждите на мениджмънта и може да служи за едно по-ефективно въздействие върху дейността на банката.

Литература:

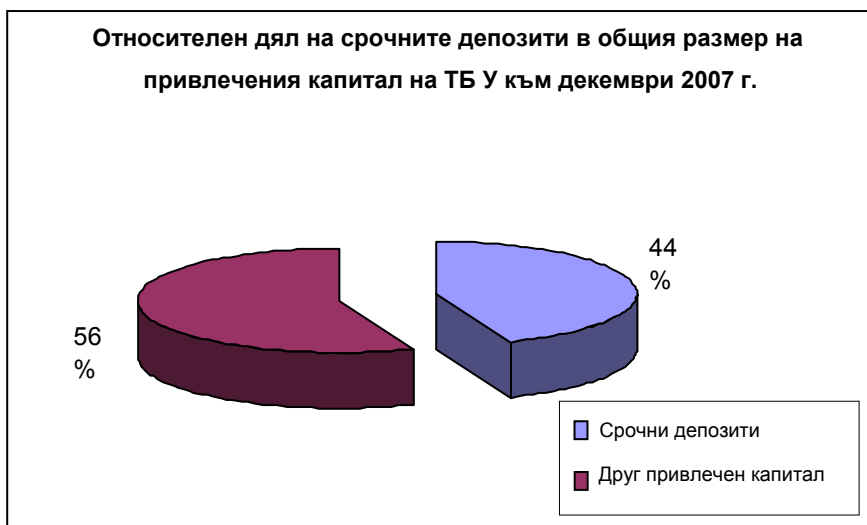
1. Дракър, П. Мениджмънтът в следващото общество. превод от англ., С., Изд. Класика и стил, 2006.
2. Ваклиев, Г., К. Чуков, М.Тимчев. Основи на икономическия анализ на стопанската дейност. С., 1990.
3. Михайлов, М., М.Гергова. Икономически анализ. Свищов, 2003.
4. Белев, Д. Икономически анализ, прогнозиране и планиране в предприятието. С., Изд.Форком, 1998.
5. Георгиев, Г. Финансово-счетоводен анализ на търговското дружество. С., Изд. Форком, 2004.
6. Тодоров, Г. Финансово-счетоводен анализ на предприятието, Изд. Стено, Варна, 2005.
7. Динев, Д., Т. Кръстев. Анализ на финансово-счетоводните отчети, С., 1993.
8. Национални счетоводни стандарти. Национален сметкоплан. Коментар. Закон за счетоводството. С., Изд. Сиела, 2001.
9. Костова, Н. Диагностика на търговските банки чрез финансово-счетоводен анализ. Варна, 2000.
10. Вълчев, Ж., Г. Георгиев. Анализ на банковата дейност. В.Търново, Изд. Абагар, 2004.
11. Йотова, Й., Т. Кънева. Счетоводен анализ (на примера на банките). Свищов, 2006
12. БНБ – Годишен отчет на БНБ за 2007, 2008, 2009, 2010, 2011 г.
13. НСИ: www.nsi.bg
14. БНБ.Годишен отчет на БНБ 2008 г., 2009 г., 2011 г.
15. Пернарівський О. “Аналіз, оцінка та способи зниження банківських ризиків”, Вісник Національного банку України, N 4/2004
16. Суворов, А. Управление банковскими рисками. // Ф и н а н с ы и к р е д и т /2002, N 13
17. Потійко, Ю. Теорія и практика управління різними видами ризиків у комерційних банках”, Вісник Національного банку України, 2004.
18. www.bnb.bg

ПРИЛОЖЕНИЕ 1

Графика 1

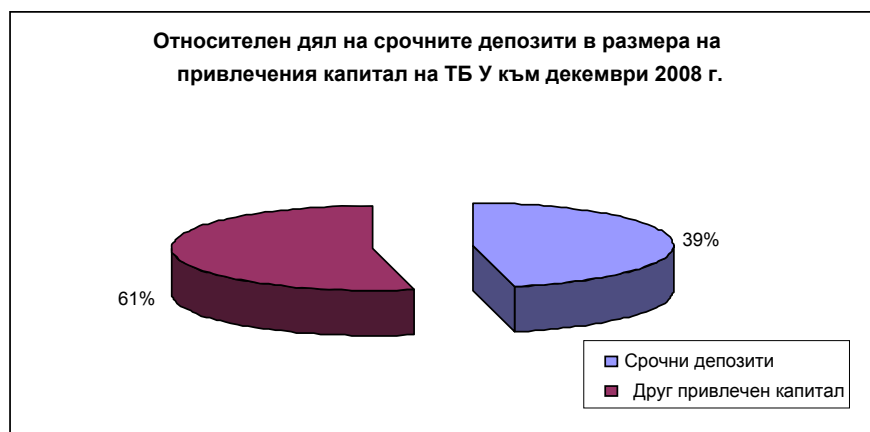
Графика 2

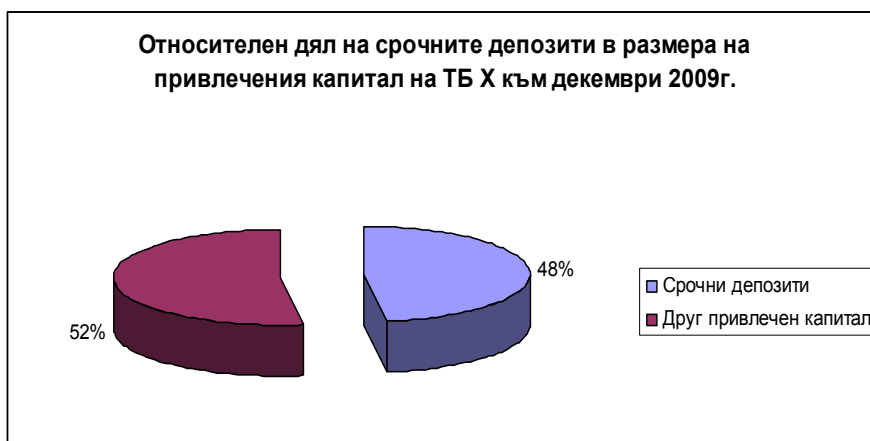
Графика 3

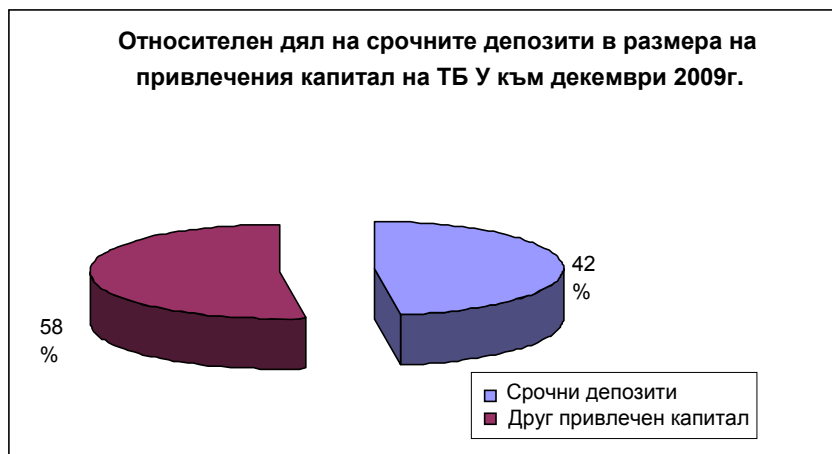
Графика 4

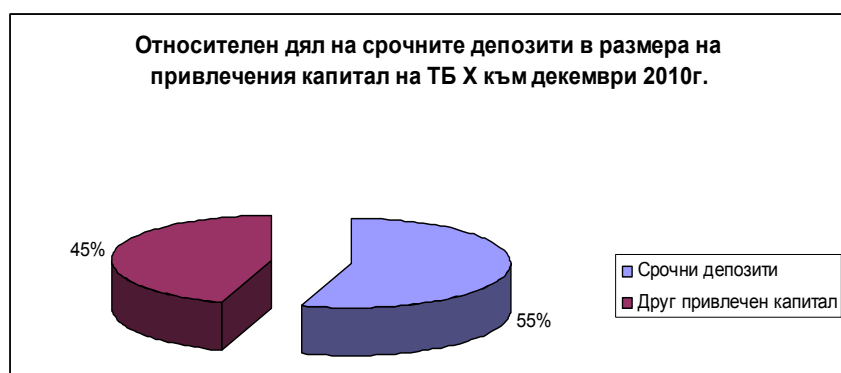
Графика 5

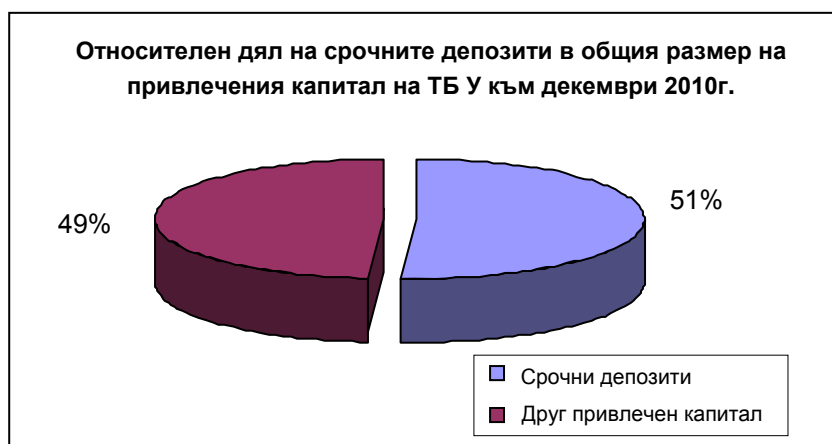
Графика 6

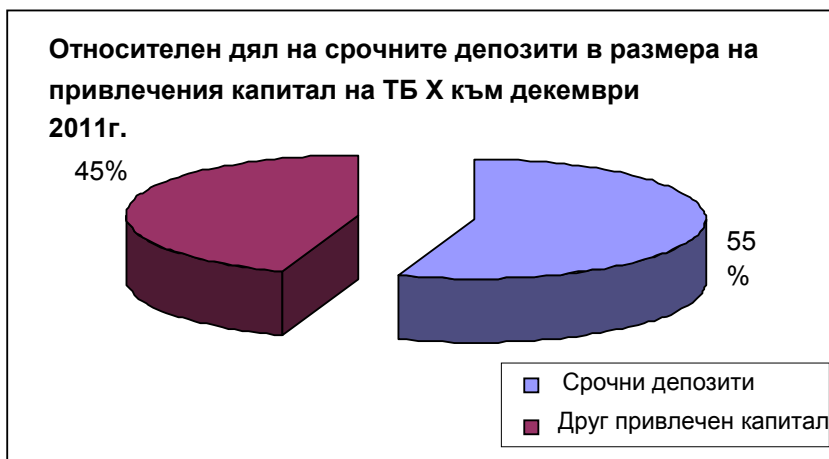
Графика 7

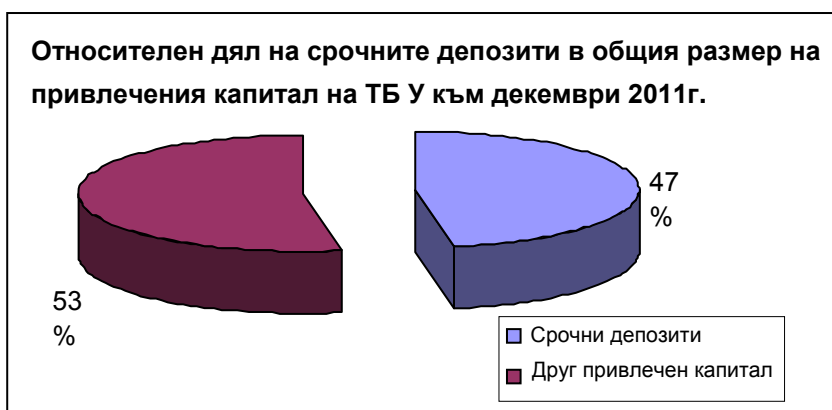
Графика 8

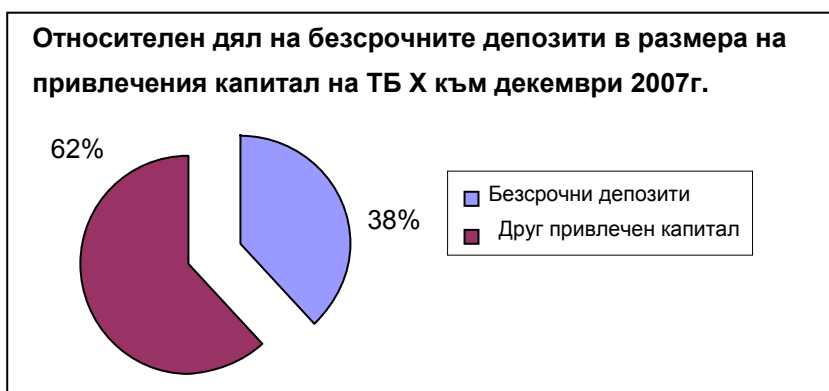
Графика 9

Графика 10

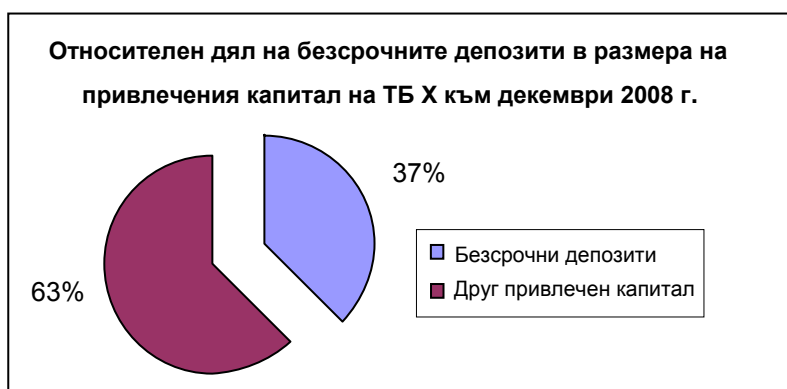
Графика 11

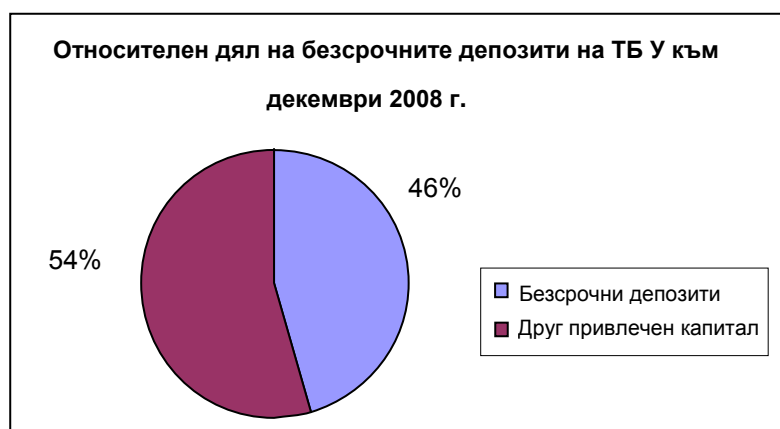
Графика 12

Графика 13

Графика 14

Графика 15

Графика 16

Графика 17

Графика 18

Графика 19

Графика 20

